

Endüstri Mirası Yapılarda Çağdaş Eklerin Tarihî Yapılarla Birleşiminin İncelenmesi: İstanbul Haliç'te Yeniden İşlevlendirilmiş Üç Örnek

An Examination of the Integration of Contemporary Additions with Historic Structures in Industrial Heritage Buildings: Three Adaptively Reused Cases from the Golden Horn, Istanbul

Sadık Akşar* Selen Durak**

DOI: 10.46641/medeniyetsanat.1761192

İnceleme Makalesi / Review Article

Öz

Sanayi Devrimi ile birlikte üretim süreçlerinin el emeğinden makineleşmeye geçmesi, yalnızca ekonomik yapıyı değil, mimariyi ve kent dokusunu da köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşümün ürünü olan endüstri yapıları, bir dönem teknolojik gelişimin ve üretim gücünün simgesi olarak kentsel alanda önemli yer tutmuştur. Ancak üretim teknolojilerinin değişmesi ve kentlerin işlevsel dönüşümüyle birlikte bu yapılar zamanla atıl kalmış ve terk edilmiştir. Günümüzde bu yapıların yalnızca fiziksel nitelikleriyle değil, taşıdıkları tarihî ve kültürel bellekle de değerli olduğu kabul edilmekte; bu doğrultuda endüstri mirası kavramı çerçevesinde değerlendirilerek yeniden işlevlendirme yoluyla korunmaları amaçlanmaktadır. Bu çalışma, İstanbul Haliç bölgesinde yer alan ve yeniden işlevlendirme sürecinde çağdaş mimari ekler içeren üç endüstri mirası yapıyı – Santral İstanbul, Artİstanbul Feshane ve Kasımpaşa Tuz Ambarı – amaçlı örneklem yaklaşımı ile ele almaktadır. Çalışmanın kapsamı, nicel genelleme hedefinden ziyade, seçilen örnekler üzerinden çağdaş eklerin tarihî yapılarla kurduğu mekânsal ve biçimsel ilişkinin derinlemesine analiz edilmesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, örnek sayısı, Haliç bağlamını temsil eden farklı müdahale yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesine olanak verecek şekilde sınırlandırılmıştır. Literatür taramasının ardından yapılan örnek analizlerinde, çağdaş eklerin müdahale düzeyleri, tasarımın geri planda kalma isteği, malzeme seçimi ve strüktürel yaklaşım gibi kriterler değerlendirilmiştir. Sonuç olarak her bir örnek, endüstri mirasının yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda kültürel süreklilik ve kentsel kimlik açısından yeniden üretimini hedefleyen mimari yaklaşımları temsil etmektedir. Bu bağlamda, yeniden işlevlendirme süreci, geçmişin izlerini bugüne taşıırken geleceğe dair sürdürülebilir bir mimari dilin oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri mirası, Yeniden işlevlendirme, Artİstanbul Feshane, Santral İstanbul, Kasımpaşa Tuz Ambarı

Abstract

Artificial intelligence (AI) refers to computer systems crafted to replicate human cognitive functions such as learning, perception, and problem-solving. Recently, AI technologies have gained widespread popularity across various domains, including healthcare and finance. They have also significantly impacted visual design. This study investigates AI technologies' burgeoning influence and utilization in visual design, delving into their effects and applications. It scrutinizes how AI innovations transform visual design processes, influence creativity, and shape design practices. The research emphasizes the emergence of AI-powered design tools, their impact on designer creativity, and their potential advantages and drawbacks to creative processes. It also examines the ethical and practical challenges of integrating AI into design practices. By thoroughly assessing AI's impact on visual design, the study aims to prognosticate future technological advancements.

Keywords: Industrial heritage, Adaptive reuse, Artİstanbul Feshane, Santral İstanbul, Kasımpaşa Salt Warehouse

* Bursa Uludağ Üniversitesi, sadikaksar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0583-4197.

** Bursa Uludağ Üniversitesi, selendurak@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7499-8246

Giriş

Endüstri Devrimi'nin ardından teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, üretim süreçlerinde insan gücünün yerini makineler almaya başlaması, yalnızca üretim biçimlerini değil, bu süreçlere ev sahipliği yapan mekânları da köklü biçimde dönüştürmüştür. Sanayi üretimine yönelik olarak inşa edilen yapılar, dönemin mühendislik anlayışını, malzeme kullanımını ve mekânsal organizasyonunu yansıtan özgün mimari karakterleriyle kent dokusu içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Ancak değişen teknolojik, ekonomik ve sosyal koşullar doğrultusunda pek çok endüstri yapısı zamanla işlevini yitirmiş, atıl kalmış ya da terk edilmiştir (Koramaz & Öztürk, 2020).

Bu süreç, özellikle Avrupa'da 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen kentsel dönüşüm ve koruma yaklaşımlarıyla birlikte, endüstri yapılarının yalnızca işlevsel değil; aynı zamanda tarihî, toplumsal ve kültürel bellek taşıyıcıları olarak ele alınmasını gündeme getirmiştir. Böylece "endüstri mirası" kavramı ortaya çıkmış ve bu yapıların yıkım yerine yeniden işlevlendirme yoluyla korunması, mimarlık ve koruma disiplinleri açısından temel bir tartışma alanı hâline gelmiştir. Endüstri yapıları, büyük açıklıkları, strüktürel esneklikleri ve kent içindeki konumları nedeniyle dönüşüme açık olmalarıyla diğer tarihî yapı türlerinden ayrılmakta; bu özellikleriyle çağdaş müdahaleler için özgün bir tasarım potansiyeli sunmaktadır (Sedes & Mumcuoğlu, 2023).

Son yıllarda uluslararası literatürde, endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde uygulanan çağdaş mimari eklerin rolü giderek artan bir ilgiyle ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda, çağdaş eklerin tarihî yapı ile kurduğu mekânsal ve biçimsel ilişki; müdahalenin okunabilirliği, ayrışma-uyum dengesi ve koruma ilkeleri çerçevesinde tartışılmaktadır (Plevoets & Van Cleempoel, 2019; Douglas, 2020). Endüstri mirası bağlamında çağdaş eklerin, yalnızca yeni işlevi barındıran fiziksel çözümler değil, aynı zamanda geçmiş ile bugün arasında kurulan mimari bir diyalog aracı olduğu vurgulanmaktadır (Bullen & Love, 2011; Conejos et al., 2016).

Bu çalışma, söz konusu tartışma çerçevesinde, endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde uygulanan çağdaş mimari eklerin tarihî yapılarla kurduğu ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, İstanbul Haliç bölgesinde yer alan Santral İstanbul, Artİstanbul Feshane ve Kasımpaşa Tuz Ambarı yapıları seçilmiştir. Bu yapılar; endüstri mirası niteliği taşımaları, yeniden işlevlendirme sürecinde çağdaş mimari ekler içermeleri ve Haliç bağlamında farklı müdahale yaklaşımlarını temsil etmeleri nedeniyle çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

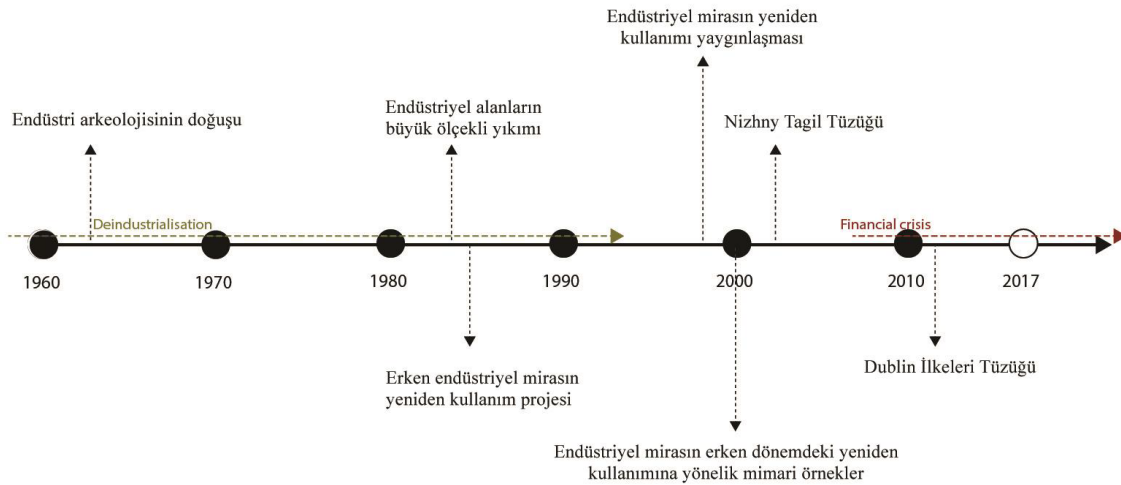
Çalışmanın temel araştırma sorusu, endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde uygulanan çağdaş mimari eklerin, tarihî yapılarla nasıl bir mekânsal ve biçimsel ilişki kurduğu ve bu ilişkinin koruma yaklaşımı açısından nasıl değerlendirilebileceği olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda değerlendirme sürecinde; çağdaş eklerin müdahale düzeyi, tarihî yapıdan ayrışma veya uyum stratejileri, mekânsal organizasyon, malzeme ve strüktürel yaklaşım gibi parametreler esas alınmıştır. Böylece çalışma, endüstri mirası yapılar özelinde çağdaş eklerin koruma ve tasarım dengesi içerisindeki rolünü analitik bir çerçevede tartışmayı hedeflemektedir.

1. Literatür Taraması

1.1. Endüstri Mirası

“Endüstri arkeolojisi” disiplini, 1950’li yıllarda İngiltere’de birçok endüstri yapısının yok olması veya tehdit altında bulunması üzerine ortaya çıkmıştır. Rix, The Amateur Historian dergisindeki “Industrial Archaeology” başlıklı yazısında, Britanya’daki Endüstri Devrimi’ne ait birçok simgesel yapının koruma eksikliği nedeniyle yok olduğunu vurgulamıştır (Rix, 1955). Bu bağlamda 1950 yılında “Endüstri Arkeolojisi Araştırma Komitesi” kurulmuş, kamuoyuna yönelik toplantılar düzenlenmiş ve bu anlayış 1960’larda toplum tarafından benimsenmeye başlanmıştır (Cengizkan, 2002).

Başlangıçta arkeologlar tarafından yeterince önemsenmeyen bu alan, teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşam üzerindeki etkileriyle birlikte giderek gerekli hale gelmiştir (Sawant Kulkarni, 2013). Endüstri arkeolojisinin temel amacı; endüstri mirasına ait yapı ve objelerin araştırılması, belgelenmesi ve korunmasıdır (Xie, 2015). Mimarlık tarihi, teknoloji, sosyoloji ve arkeoloji gibi disiplinlerle birlikte çalışarak toplumsal koruma bilincini artırmayı hedefler (Köksal, 2006). Bazı ülkelerde bu kavram “teknik kültür anıtı” veya “teknik anıt” olarak adlandırılmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesi’ne giren endüstri mirası örnekleri ise bu disiplinin zamansal bir sınırla kısıtlanmadığını göstermektedir (Köksal, 2005). Şekil 1’de endüstriyel arkelojinin doğuşu ve endüstri mirasının oluşmasında belli başlı tüzüklerin olduğu kronolojik dizilim görülmektedir.

Şekil 1. Endüstri arkeolojisinin tarihsel gelişimi (Özelmacı, 2024)

Endüstri arkeolojisi, endüstri ile ilişkili tüm alanları kapsayan geniş bir disiplindir. Bu alan, madencilik, enerji kaynakları (yel değirmenleri, su çarkları, buhar makineleri), üretim endüstrileri (tekstil, çömlekçilik, cam, yiyecek ve içecek yapımı), ulaşım araçları (yol, köprü, kanal, demiryolu), yapı malzemesi üretimi (taşocağı, tuğla atölyesi, bıçkı fabrikası) ve kamu hizmeti sistemleri (gaz, su, iletişim) gibi çeşitli alanları içerir. Ayrıca, endüstri işçileri, yöneticiler ve fabrika sahipleri için yapılan konutlar da bu kapsamda yer alır (Köksal, 2012).

Endüstri arkeolojisi, endüstriyel süreçlerin fiziksel ve sosyal etkilerini bütüncül bir şekilde incelemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu disiplin, üretim teknolojileri, mimari yapılar,

sosyal yaşam gibi unsurları detaylı olarak araştırır (Kıraç, 2023). Ayrıca, 2003 yılında TICCİH tarafından yayımlanan “Nizhny Tagil Tüzüğü”, endüstri arkeolojisi kapsamındaki yapıların geniş bir yelpazeye yayıldığını vurgulamaktadır. Bu yapılar, endüstri kültürünün tarihsel, mimari, teknolojik ve sosyal değer taşıyan binalar, makineler, fabrikalar, alt birimler, ulaşım altyapısı ve işçilerin konutlarını içerir (Özelmacı, 2024).

1.2. Endüstri Mirasını Koruma Amacıyla Kurulan Kurum ve Kuruluşlar

Uluslararası ölçekte, endüstri mirasını korumaya yönelik çeşitli komiteler kurulmuş, çok disiplinli bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu alandaki başlıca örgütler arasında Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi (TICCİH), Avrupa Endüstriyel Miras Rotası (ERIH), Docomomo gibi kuruluşlar yer almaktadır. Ayrıca, Nizhny Tagil Tüzüğü ve Dublin İlkeleri gibi rehber belgeler de bulunmaktadır (Saner, 2012; Kıraç, 2023).

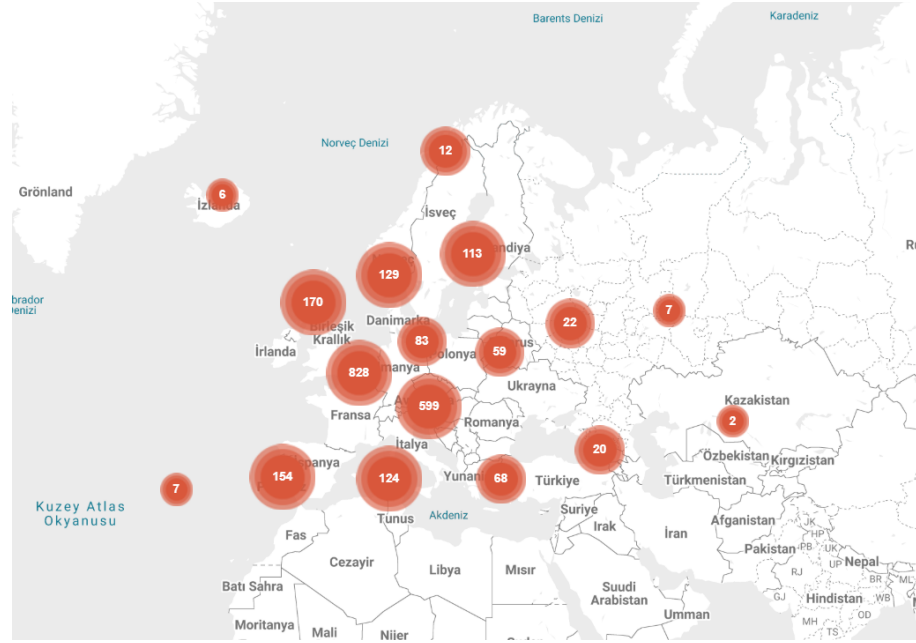
1.2.1. TICCİH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage – Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi)

Endüstri mirasının korunmasında İngiliz yaklaşımı etkili olmuştur. 1973'te Neil Cossons'un önerisiyle 8 ülkeden 61 temsilciyle FICCIM (Birinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) düzenlenmiştir (Trinder, 2000). 1975'teki SICCIM'in ardından, 1978'de Stockholm'de “monuments” terimi “heritage” ile değiştirilmiş ve TICCİH resmen kurulmuştur. Komite, endüstri mirasına ilişkin gelişmeleri izlemek ve sorunlara çözüm üretmek amacıyla üç ayda bir *TICCİH Bulletin*, iki yılda bir ise *Patrimoine de l'industrie/Industrial Patrimony* adlı dergiyi yayımlar (TICCİH, t.y.).

Bu değişim, endüstri yapılarını miras kapsamında değerlendirme ve koruma çabalarının önemini ortaya koyar. 2003'te hazırlanan Nizhny Tagil Tüzüğü, işbirliğini teşvik etmektedir. ICOMOS ve TICCİH, endüstri mirasının belgelenmesi ve korunmasına yönelik ilkelere birlikte katkı sunmaktadır (Özelmacı, 2024).

1.2.2. ERIH (The European Route of Industrial Heritage – Avrupa Endüstri Mirası Güzergâhı)

1999'da kurulan ERIH, TICCİH'ten sonra bu alandaki en kapsamlı yapılanmadır. Endüstri mirası niteliği taşıyan yapı ve kalıntıların bulunduğu bölgelerde ağlar kurarak tematik gezi rotaları oluşturmayı ve bu mirası tanıtmayı amaçlar (ERIH, t.y.a.). İlk olarak Almanya Ruhr Havzası'nda başlatılan proje, İngiltere, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerin katılımıyla genişletilmiş, endüstri kültürünü yalnızca yapılarla değil, yaşam biçimi ve kent dokusu üzerinden de değerlendirmeyi hedeflemiştir (Alpan, 2012). Ağ, zamanla yeni ülkeler ve yapılarla büyümeye devam etmektedir (ERIH, t.y.a.). Şekil 2'de yer alan harita, ERIH kapsamındaki endüstri mirası alanlarının Avrupa genelindeki dağılımını göstermektedir. Ağ; fabrikalar, madenler, değirmenler, demiryolları ve liman yapıları gibi sanayiyle ilişkili tarihi yerleri kapsar.

Şekil 2. ERIH güzergâhında işaretlenen ülkeler ve endüstriyel miras noktalarının miktarları (ERİH, t.y.b.)

Haritada kırmızı halkalar, ülkelerdeki ERIH alanlarının yoğunluğunu gösterir. Fransa, İtalya, Almanya ve Birleşik Krallık, sanayi devrimi sonrası gelişmiş altyapıları nedeniyle en yoğun mirasa sahip ülkelerdir. Bu durum, tarihsel birikimin ve kurumsallaşmış koruma bilincinin göstergesidir. İspanya, Belçika, Hollanda, Polonya ve Macaristan gibi ülkelerde de çok sayıda tescillenmiş alan vardır. Bu dağılım, sanayileşmenin Avrupa'da geniş bir coğrafyada iz bıraktığını ortaya koyar.

Türkiye ise ERIH ağına yalnızca 20 alanla dâhildir. Bu, ülkedeki sanayi mirası potansiyelinin henüz yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Türkiye gibi geç sanayileşen ülkelerde mirasın tespiti, korunması ve yeniden işlevlendirilmesi desteklenmelidir.

Harita, sanayi mirasının sadece tarihsel değil; turizm, eğitim ve sürdürülebilirlik açısından da önem taşıdığını vurgulamaktadır. ERIH gibi uluslararası ağlara katılım, bu yapıların korunarak gelecek nesillere aktarılmasında kritik rol oynamaktadır.

1.2.3. DOCOMOMO (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement)

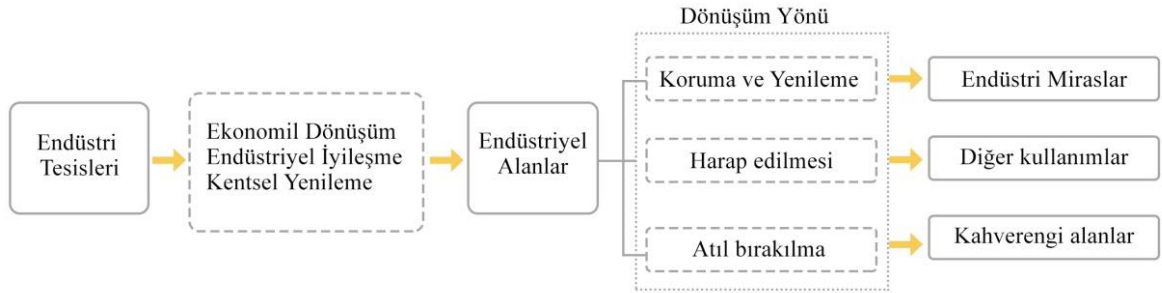
Modern mimarlık mirasını belgelemek ve korumak amacıyla kurulan Docomomo, endüstri mirası konusunda da faaliyet göstermektedir. Ancak bu kuruluş, üyelik sistemini sürdürmek ve disiplini korumak adına, üye ülkelerden çeşitli sorumluluklar talep etmektedir (DOCOMOMO, t.y.). Avrupa Birliği de kültürel miras politikalarında endüstri mirasına yer vermektedir. Avrupa Komisyonu'nun kararlarında "iş/çalışma mirası" kavramı öne çıkar (Falconer, 2005). Ayrıca Culture 2000 projesi, kültürel miras kapsamında endüstri mirasını görünür kılmayı, bu alandaki farkındalığı artırmayı ve ilgili yapıların sayısını çoğaltmayı hedeflemiştir. Bu proje uzatılarak benzer girişimlerle sürdürülmüştür (Alpan, 2012; European Commission, t.y.).

1.3. Endüstriyel Alanların Dönüşümü

Kent dönüşümü, arazi kullanımına yönelik yapılan fiziksel, işlevsel, sosyal, ekonomik ve ekolojik müdahaleleri ifade eder. Bu dönüşüm, kentin makro ölçekteki formunu etkileyerek değişim yaratır ve kentsel gelişimi anlamak için önemlidir. Kendiliğinden gerçekleşen dönüşümler genellikle daha az maliyetliken, planlı dönüşümler kentlerin daha sağlıklı yapılandırılmasını sağlar (Günay, 1999; Yerliyurt ve Aysu, 2008).

Dönüşümü zorunlu kılan faktörler arasında kentlerin mimari ömrünü tamamlaması, altyapı sorunları, nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler yer alır. Neoliberal kentleşme politikaları, yerel kimliklerin kaybolmasına ve tek tip mekânların gelişmesine yol açmıştır. Endüstriyel miras alanları ise kent kimliğinin paydaşı olarak önemli bir rol oynamaktadır (Bahçeci, 2017; Parlapan vd., 2023; Yerliyurt ve Aysu, 2008).

Endüstri Devrimi, kırsal yerleşimlerden kente büyük göçleri tetiklemiş ve bu durum büyük kentlerin altyapı ve sağlık sorunlarına yol açmıştır. 19. ve 20. yüzyılda sanayi alanlarının değerini yitirmesi ve şehir merkezlerinden uzaklaşması, kentsel kimliği etkilemiş ve endüstriyel alanların dönüşümü gündeme gelmiştir (Karadağ ve İncedere, 2020; Özelmacı, 2024). 1950'lerden itibaren savaş sonrası yıkılan kentlerde endüstriyel miras alanları, yeniden inşa için potansiyel mekânlar olarak değerlendirilmiş ve bu alanların korunması gerekliliği vurgulanmıştır. Endüstriyel miras, mimari, sosyal ve teknolojik bir değer olmanın yanı sıra kentsel tasarım sorunsalıdır (Oevermann ve Mieg, 2015; Sirel ve Çerkezoğlu, 2016). Endüstriyel miras alanlarının varlığı, kentsel dönüşüm ve planlama yaklaşımlarını etkileyen bir faktördür. Bu alanların nasıl korunduğu, yasal düzenlemeleri ve planlama süreçlerini şekillendiren dinamik bir tartışma konusu olmuştur (Oevermann ve Mieg, 2015). Şekil 3'te endüstri tesislerinin dönüşümünde oluşabilecek çeşitli adımlar görülmektedir.

Şekil 3. Endüstri tesislerinin dönüşüm süreci (Özelmacı, 2024)

Özetle, endüstriyel mirasın korunması ve dönüştürülmesi, ülkelerin endüstrileşme ve kentleşme süreçlerine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Endüstri devriminden sonra gelişmiş ülkeler, endüstriyel yapıları ve çevrelerini kültürel miras olarak koruma kararı almışlardır. Bu kapsamda, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler, endüstriyel alanların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi yönünde önemli adımlar atmışlardır (Parlapan vd.,2023; Karadağ ve İncedere, 2020).

Endüstriyel miras, kentlerin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlayan alanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu mirasın önemi, hem somut hem de soyut değerlerle belirlenir ve endüstriyel alanların korunmasına yönelik uluslararası kuruluşlar tarafından

çalışmalar yapılmaktadır. Avrupa'da, özellikle son 30 yıl içinde bu konuda yapılan çalışmalar önemli bir yer tutmuştur (Oevermann ve Mieg, 2015; Karadağ ve İncedere, 2020).

Endüstriyel alanların yeniden işlevlendirilmesi, modern mimari tasarıma yön verebilir ve kentlerin dönüşümünde itici bir güç olabilir. Bu alanların korunması ve dönüştürülmesi, mimari mirası sürdürülebilir kılarken, kentlerin gelişimine katkı sağlamaktadır. Endüstriyel alanlar, genellikle atıl durumda bırakıldığında çevresel ve sosyal sorunlara yol açabilirken, yeniden kullanılması, kent kullanıcılarının yaşam kalitesini artırabilir ve kentsel yaşamı zenginleştirebilir. Bu yaklaşımlar, ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmaya da katkı sağlamaktadır (Oevermann and Mieg, 2015; Köksal, 2023).

1.4. Endüstri Mirası Koruma ve Koruma Yöntemleri

2011'de ICOMOS'un düzenlediği 17. Genel Kurul'da "endüstri mirası" ve "endüstri arkeolojisi" kavramları yeniden tanımlanmış ve "Dublin İlkeleri" doğrultusunda ele alınmıştır (ICOMOS, 2011). Bu ilkeler, endüstri mirasının korunmasında şu noktaları vurgular:

- Endüstriyel yapıların tarihsel değerinin anlaşılması için yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılmalıdır.
- Bu yapılar, tarihsel, teknolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlar dikkate alınarak disiplinler arası bir yaklaşımla yeniden işlevlendirilmelidir.
- Bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik tarihi ayrıntılı biçimde incelenmelidir.

Kayın (2013), endüstri mirasının korunmasında şu ölçütleri önerir:

- Evrensel koruma yaklaşımları dikkate alınmalı, özgün ve karakteristik değerler zarar görmemelidir; katmanlı yapı ve farklılıklar görünür kılınmalıdır.
- Kentsel bağlamdaki ilişkiler anlaşılır hale getirilmelidir.
- Doğal çevre ile ilişkiler korunmalı ve okunabilir olmalıdır.
- Fiziksel izler ve endüstriyel peyzaj bütüncül bir yaklaşımla korunmalıdır.
- Özgün tasarım, teknoloji ve kültürel değerler korunmalı; üretim şeması izlenebilir olmalıdır.
- Yeni yapılar, mevcut miras ve çevreyle nitelikli bağ kurmalıdır.

Kılıç ve Dinç Kalaycı (2019), yeniden işlevlendirme yaklaşımlarını üç başlıkta özetler:

- Mekânın geçmiş değerlerini ve sosyal-kültürel niteliklerini yansıtmak,
- Özgün değerlerin tasarımıyla görünür kılınması,
- Yeni işlevin tarihsel ve kültürel sürekliliği sağlayarak mimari özellikler, malzeme ve teknikleri yaşatması.

Koruma kuramında, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstri mirasının belgelenmesi, korunması ve yeniden işlevlendirilmesi önemli bir alan haline gelmiştir (Hospers, 2002). Tarihi yapıların hangi ölçekte korunacağı da tartışmalıdır. Restorasyon, genellikle az müdahale ile kültürel değerlerin korunmasına yöneliktir ve farklı yöntemleri içerir: "Sağlamlaştırma, Bütünleme, Yenileme, Yeniden İşlevlendirme, Yeniden Yapım, Temizleme ve Taşıma" (Özelmacı, 2024).

Mimari ve teknik özelliklerinin yanı sıra sosyal ve kültürel verileriyle de önemli olan endüstri yapılarının belgelenerek korunması ve yeniden işlevlendirilmesi, bu mirasın yaşatılmasını sağlar. Koruma yaklaşımları dört ana başlık altında toplanır (Köksal, 2005):

- Olduğu gibi koruma,
- Yakın işlevle koruma,
- Müze işleviyle koruma,
- Yeniden işlevlendirerek koruma.

1.5. Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi

Yeniden işlevlendirme, kültürel mirasın sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini geleceğe taşımayı amaçlayan çağdaş bir koruma yaklaşımıdır. Ahunbay (1996), tarihi yapıların korunmasında işlev değişikliğini önermektedir. Bu yaklaşım, yapıların kimliğini koruyarak günümüz ihtiyaçlarına uygun şekilde onarılmasını ve sürdürülebilirliğini sağlar (Benian ve Mısırlı, 2022). Wong'a göre yeniden işlevlendirme yalnızca yapının dönüştürülmesi değil; aynı zamanda özgün malzemelerin kullanımıyla kültürel sürekliliğin sağlanması, kimlik ve hafızanın korunmasıdır (Özçakır, 2023). Kırış (2001), bu yöntemin, kent yaşamına kazandırma ve altyapı sorunlarını çözme açısından da etkili olduğunu vurgular. Ancak, uygun müdahalelerin yapılmaması, kalıntıların korunmasında ve kullanımında sorunlara yol açabilir. Aşırı korumacı yaklaşımlar da yapıları harabeye dönüştürebilir. Yeniden işlevlendirme, kültürel değer ile ekonomik kazanç arasında denge kurmayı hedefler. İşlevini yitirmiş yapıların uzun ömürlü olması, yeniden kullanım potansiyelini artırır ve ekonomik açıdan korunmalarını gerekli kılar (Başı ve Apaydın, 2007; Kırış, 2001).

Yeniden işlevlendirmede standart bir yöntem yoktur. Müdahale derecesi, onarım türü veya mekânsal değerlendirme kapsamında farklılık gösterebilir. Ancak süreçte bazı verilerin belirlenmesi önemlidir (Başı ve Apaydın, 2007):

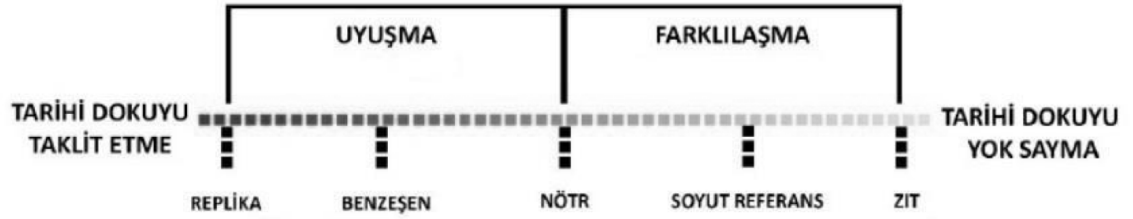
- Yapının mimari kimliği, yapım teknolojisi ve malzeme özellikleri,
- Uyarlanacak işlevin uygunluğu,
- Yasal ve kullanıcı ihtiyaçları,
- Yapıya ilişkin tarihsel ve hedef bilgilerin toplanması.

1.5.1. Yeniden İşlevlendirmede Çağdaş Ekler

Tarihi yapılara yeni işlev kazandırılması sürecinde ortaya çıkan mekânsal ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara cevap olarak uygulanan çağdaş ekler, mevcut yapıya eklemlenirken yapıya minimum düzeyde müdahale edilmeli ve bu eklerin dışarıdan okunabilir nitelikte olmaları sağlanmalıdır. Çağdaş ekler, bulundukları dönemin anlayışını, yapım yöntemleri ve malzeme tercihleri ile ifade etmelidir. Bu durumda çağdaş ek, cephesel görünümü mümkün olduğunca az etkileyen, kütsel ve çevresel uyumu sağlayacak ancak özgün yapıdan da ayırt edilebilecek bir şekilde tasarlanmalıdır (Ahunbay, 1996; Zeren, 2010).

1.5.2. Tarihi Binaya Ek Bina Tasarım Yaklaşımları

Tarihi yapılarda yapılan eklerde kabul gören sınıflandırmaların hepsinde temel olarak tasarım yaklaşımları üç ana sınıfa ayrılmış durumdadır. Bunlar; benzerlik, nötrlük ve zıtlık merkezinde ele alınmaktadır (Şekil 4) (Sağlam ve Tavşan, 2019).

Şekil 4. Tarihi çevrede yapılan eklerde tasarım anlayışlarının sınıflandırılması (Sağlam ve Tavşan, 2019).

- *Taklit Etme/replika* yaklaşımı, tarihi yapıların biçim, malzeme, renk veya doku gibi özelliklerinin yeni tasarımda olduğu gibi kullanılmasıdır. Bu yaklaşım, dokusal bütünlük oluşturarak olumlu bir etki yaratabilir. Ancak, tasarımın eskinin aynen taklidi olması nedeniyle özgün bir kimlik oluşturulamaz. Ayrıca, yapım sistemi farklılıkları nedeniyle taklit tasarım, mevcut özgün mekânı sıradanlaştırabilir. Bu yöntem, eski ile yeni yapı arasındaki okunurluğu yok etmesi ve izleyenleri yanıltması açısından sakıncalıdır (Büyükmıhçı ve Kılıç, 2015; Karatosun, 2010).
- *Benzeşen/benzerlik kurma* yaklaşımı, mevcut tarihi yapının yeni ek tasarıma hacim, yükseklik, malzeme, renk veya doku açısından referans verdiği bir yaklaşımdır (Sağlam, 2019). Altınöz (2010), bu yöntemi, tarihi kent dokusunun mimari biçimlerinin analiz edilerek günümüz teknolojisiyle yorumlanması olarak tanımlar. Zeren (2010), bu yaklaşımı, tarihi dokudan alınan öğelerin çağdaş biçimde yeniden yorumlanması şeklinde açıklar. Bu yöntemde, tarihi üslubun doğrudan taklidi yerine, geçmişin izleri çağdaş teknolojilerle uyumlu biçimde yeniden canlandırılır. Zakar (2018), bu benzerliğin özellikle form ve malzeme üzerinden kurulabileceğini belirtir.
- *Nötr*, Yeni inşa edilen yapının cephesinde tamamen şeffaf ya da yansıtıcı malzemelerin tercih edilmesi durumudur. Cam ve yansıtıcı malzemelerin yanı sıra, cephenin tek bir malzeme—genellikle metal veya ahşap—ve genellikle tek yüzeyli panellerle kaplanması da nötr bir yaklaşım olarak kabul edilir. Bu tarz tasarımlar, çevre dokudan ilk bakışta ayrılarak farklılaşmakla birlikte, mimari kimliklerini zayıflatarak tarihi çevrede öne çıkmadan çevreye uyum sağlarlar (Sağlam ve Tavşan, 2019).
- *Soyut referans*, tarihî yapılara atıfta bulunan ancak onların doğrudan gerçekliğini yansıtmayan simgesel karşılıkların yorumlanması yoluyla oluşturulur. Tasarım sürecinde önemli bir rol oynayan bağlamın özellikleri soyutlanarak, alınan tasarım kararları mevcut çevre dokusuna gönderme yaparken, aynı zamanda yeni eklenen yapıların çevreden açıkça ayrılmasını sağlar (Sağlam ve Tavşan, 2019).
- *Zıtlık/karşıtlık kurma* yaklaşımı, tasarımda etki ve renk karşıtıllıklarıyla şekillenen bir yaklaşımdır. Bu yöntemle yapılan yeni yapı ekleri, mevcut dokudan bağımsız olarak, kendi dönemin tasarım anlayışına göre biçimlendirilir (Kayan, 2020). Tarihi dokunun içine yapılacak yeni tasarımlar, çağlarının mimarisini yansıtarak eski ile yeni arasında kimliklerini koruyarak uyum sağlayabilirler. Modern teknoloji, mimariye yön vermeli ve yeni tasarımlar geçmişin kopyası olmamalıdır. Eski yapılar, geçmişin teknoloji ve malzemesiyle inşa edilmişken, bunları bugüne ve geleceğe aktarmak yanıltıcı olabilir. Günümüz teknolojisi ve malzemeleriyle yapılan yapılar, tarihi yapılarla zıtlık kurarak, her iki yapının da kendi dönemlerini vurgular (Velioğlu, 1992).

1.5.3. Tarihi Bina İle Ek Bina Birleşim Tipolojisi

Tarihi binalara yapılan ek binalar; ihtiyaçlar, tarihi yapının türü, uygulama bölgesi, fiziksel-yasal koşullar, maddi imkânlar ve tasarımcı tercihleri gibi pek çok etmene bağlı olarak farklı boyut, konum ve formlarda tasarlanabilmektedir. Bu çeşitlilik, ek binaların sınıflandırılmasını zorlaştırır da, bu tür bir sınıflandırma, tasarım dinamiklerinin anlaşılması ve ortak özelliklerin ortaya konması açısından önemlidir (Zakar, 2018). Tarihi bina ile ek bina arasındaki ilişki, esasen bu iki yapının oluşturduğu arayüz ve arakesit üzerinden kurulmaktadır. Bu ilişkiyi kavrayabilmek adına, tarihi bina ve ek bina birleşimleri için tipolojik bir sınıflandırma geliştirilmiştir. Geliştirilen tipoloji, ileride yapılacak çalışmalara da rehberlik edecek niteliktedir (Zakar, 2018).

Tipoloji, tarihi bina ile ek bina arasındaki fiziksel ilişki biçimlerini ve etkileşim bölgelerini tanımlamaktadır. Zakar'a (2018) göre, sembolik olarak; tarihi bina dolu, ek bina boş kutucuklarla gösterilmiş ve kesit düzlemi üzerinden görselleştirilmiştir. Burada kullanılan semboller, binaların formunu değil, yalnızca kesişim, sınır ve arayüz ilişkilerini ifade etmektedir.

Zakar (2018), sınıflandırma üç önemli kaynaktan esinlenilerek geliştirilmiştir:

- *Onur (1991)*: Tarihi binalara yapılan ek yapıların konumlarına göre sınıflandırması,
- *Rush (1986)*: Sistemler ve elemanlar arasındaki ilişkileri tanımlayan sistematik yaklaşım,
- *Cowee ve Schwehr (2012)*: Ek yapıların grafiksel görselleştirme sistemi.

Bu doğrultuda, ek bina konumları beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar; *yatay, düşey, karma, toprak altında, arada* şeklindedir. İlişki türleri ise beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar; *ayrık, bitişik, bağlantılı, iç içe geçmiş, bütünleşik* olarak tanımlanmıştır. Bu iki eksenin çaprazlanmasıyla farklı birleşim senaryoları ortaya konmuştur (Zakar, 2018).

Şekil 5'te görülen tipoloji tablosunda soldan sağa gidildikçe, ilişki biçimi daha karmaşık hale gelir ve arayüz etkileşimi artar. Aynı tarihi yapıya birden fazla ve farklı konumlarda ek yapılar eklenmesi durumunda, bu yapı birden fazla ilişki türünü aynı anda barındırabilir. Bu nedenle, doğru bir tipolojik tanımlama için, her iki yapının sınırları ve konumları net olarak anlaşılmalıdır (Zakar, 2018).

TARİHİ BİNA İLE EK BİNA BİRLEŞİM TİPOLOJİSİ *					
LEJANT		İ L İ Ş K İ			
Tarihi Bina Ek Bina		AYRIK	BİTİŞİK	BAĞLANTILI	İÇ İÇE GEÇMİŞ
K O N U M	YATAY				
	DÜŞEY				
	KARMA				
	TOPRAK ALTINDA				
	ARADA				
* Onur H., Rush, J. ve Adaptability of Extensions kaynaklarından yararlanılarak geliştirilmiştir.					

Şekil 5. Tarihi bina ek bina birleşim tipolojisi tablosu (Zakar, 2018)

1.6. İstanbul'da Endüstri Mirası ve Yeniden İşlevlendirme

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Endüstri Devrimi'nin etkisiyle sanayileşme çabalarına girişmiş, 19. yüzyılın başlarında ise geleneksel üretimden fabrika tipi üretime geçmiştir. Tanzimat sonrası süreçte Batı modeli esas alınarak fabrikalar inşa edilmiş, bu fabrikalar devlet eliyle (Fabrika-i Hümayun) ve özel teşebbüslerle kurulmuştur. Devlet eliyle kurulan fabrikalar daha çok 1840-1860/1870 yılları arasında görülürken, özel girişimler 1860/1870 sonrası yoğunluk kazanmıştır (Toprak, 1985; Martal, 1999; Seyitdanlıoğlu, 2009; Kurt vd., 2016; Önsoy, 1984; Quataert, 2004).

Özellikle gayrimüslim ve yabancı girişimciler tarafından kurulan özel fabrikalarda dokuma, deri, cam, tuğla, sabun gibi sektörlerde üretim yapılmıştır. Bu süreçte Batı'dan makineler ve uzmanlar getirilmiş, öğrenci gönderimleriyle teknoloji transferi sağlanmıştır (Önsoy, 1984; Martal, 1999; Erdem, 2016; Damlıbağ, 2012).

Fabrikalar çoğunlukla işlevsellik odaklı tasarlanmış, geniş avlulu, dikdörtgen planlı, taş-tuğla-ahşap kombinasyonlu yapılardır. Buhar makinelerinin kullanımı iç mekân tasarımını da etkilemiş; sürekli ve kesintisiz üretim akışı esas alınmıştır. Bacalar bu yapılarda simgesel unsurlar hâline gelmiştir (Batur ve Batur, 1970; Bülbül, 2022).

Sanayiye dair düzenlemeler içeren nizamnamelerde, fabrikaların yerleşimden uzak ve ulaşım/hammadde kaynaklarına yakın konumlandırılması istenmiştir. 1913 ve 1915'te yapılan sanayi sayımları sınırlı bir bölgeyi kapsasa da genel bir çerçeve sunmuş; sanayi sekiz kola ayrılmıştır: gıda, toprak, deri, ağaç, dokuma, kırtasiye, kimya ve maden (Ökçün, 1997; Yaşar, 2003).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan devraldığı sınırlı sanayi mirasını geliştirerek modernleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Sanayileşme süreci, genellikle 1923-1929 ve 1929-1939 olmak üzere iki ana dönemde incelenmektedir.

- 1923-1929: İzmir İktisat Kongresi ve Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel sektör desteklenmiş, karma ekonomi anlayışı benimsenmiştir. 1925'te kurulan Sanayi ve Maadin Bankası, sanayiye kredi sağlamıştır. Bu dönemde birçok sektörde fabrika açılmıştır (Çiftyürek, 2023).
- 1929-1939: 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası devletçilik politikaları devreye girmiştir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938), Sovyet desteğiyle uygulanmış, yerli hammaddeye dayalı sanayi tesislerinin kurulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Sümerbank öncülüğünde çeşitli kentlerde tekstil, deri ve kimya fabrikaları açılmıştır (Çiftyürek, 2023).
- *İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942)*, daha kapsamlı bir yapılanma öngörmüş olsa da, Atatürk'ün ölümü, savaş ve finansman eksikliği nedeniyle tam uygulanamamıştır (Çiftyürek, 2023).

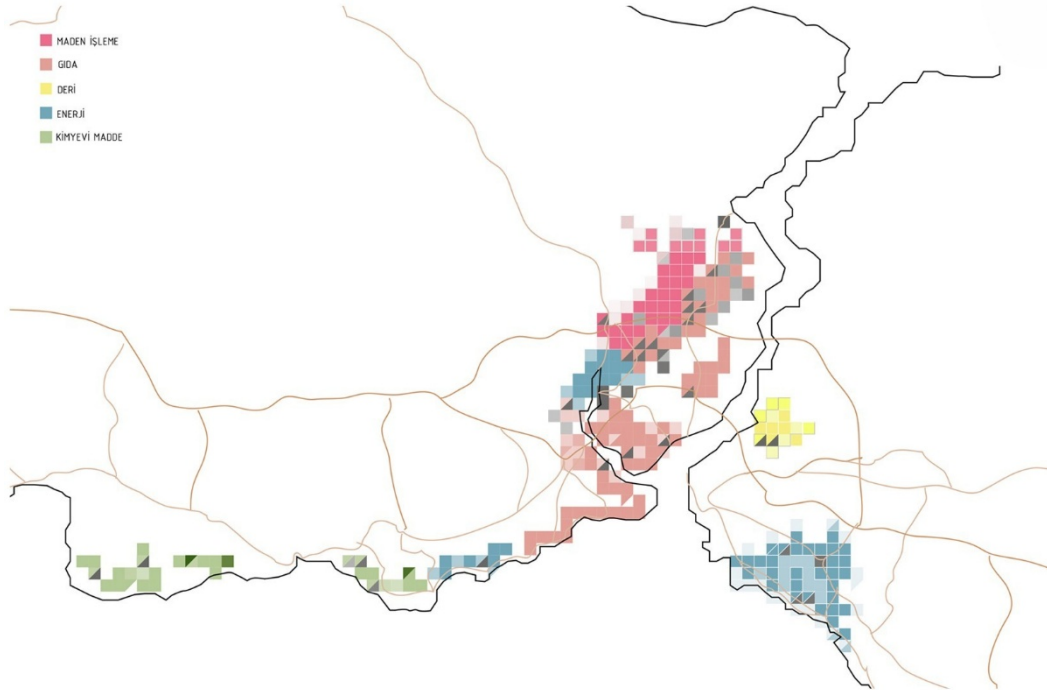
1950'lerden itibaren özel sektör teşvik edilmiştir. 1963'ten sonra ise her biri 5 yıllık olan kalkınma planları yürürlüğe girmiştir (Birincisinden On Birincisine kadar). Bu planlar, teknolojik yatırımları ve sanayi gelişimini yönlendirmiştir (Özdemir, 2015). Sanayi tesisleri, sadece üretimle sınırlı kalmamış; işçi konutları, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam alanlarıyla birlikte planlanarak şehirleşmeye katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda özellikle Sümerbank fabrikaları, modern şehircilik anlayışının bir yansıması olmuş ve Batı'daki endüstriyel yerleşimlerden esinlenilmiştir (Aydin, 2020).

Mimari açıdan ise bu yapılar, işlevsel, modernist ve verimliliği esas alan biçimlerde tasarlanmıştır. Bu durum, mimarlık ile devlet politikalarının bütünleştiği bir dönem olarak değerlendirilebilir (Çiftyürek, 2023). İstanbul'da 20. yüzyıl başlarından itibaren özellikle Haliç çevresi, Zeytinburnu, Kâğıthane, Bomonti gibi bölgelerde yoğunlaşan sanayi faaliyetleri; kentsel büyüme, çevre kirliliği ve ulaşım sorunları gibi nedenlerle 1970'lerin sonlarından itibaren şehir dışına taşınmaya başlamıştır. Bu durum, kent içindeki birçok sanayi yapısını boş ve atıl hale getirmiştir. 1980'li yıllarda başlayan neoliberal politikalar ve küreselleşme etkisiyle birlikte, kentsel mekânların dönüşümü hız kazanmıştır. Sanayi

yapıları da bu bağlamda kültürel, ticari, eğitimsel ya da konut fonksiyonlara dönüştürülmeye başlanmıştır.

İstanbul'da endüstri mirasının önemini alan çalışmalardan birisi, Dila Gökalp Architects tarafından oluşturulan haritadır. İstanbul'un endüstri mirasını belgelemeyi ve görünür kılmayı amaçlayan Şekil 6'da yer alan harita, Dila Gökalp Architects (DGA) tarafından yürütülen disiplinler arası bir tasarım araştırmasının ürünüdür. İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencilerinin katkısıyla gerçekleştirilen proje, kentin endüstriyel geçmişine ait yaklaşık 170 yapıyı dijital ortamda haritalandırarak, bu yapıların üretim tipleri, mimari özellikleri, güncel durumları ve potansiyel dönüşüm senaryoları gibi verileri içeren kapsamlı bir veri tabanı oluşturmuştur (Çağlar, 2017).

Bu haritalama çalışması, endüstri yapılarının yalnızca fiziksel varlıklar olarak değil, aynı zamanda kent belleğinin ve kimliğinin taşıyıcıları olarak değerlendirilmesini teşvik etmektedir. Dijital platformlar aracılığıyla erişilebilir hale getirilen bu bilgiler, endüstri mirasının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi süreçlerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Proje, kentsel dönüşümün hızla sürdüğü İstanbul'da, endüstri yapılarının kültürel ve mekânsal değerlerinin farkına varılmasını ve bu yapıların kent yaşamına entegre edilmesini desteklemektedir (Çağlar, 2017).

Şekil 6. İstanbul'un Endüstri Mirası haritası (Arkiv, n.d.a)

2. Materyal Ve Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde kurgulanmış olup, çoklu örnek olay yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, endüstri mirası yapılarının yeniden işlevlendirilmesi sürecinde uygulanan çağdaş eklerin tarihî yapılarla kurduğu mekânsal ve biçimsel ilişkiyi incelemek olduğundan, nicel ölçüm ve istatistiksel analizler yerine, nitel veri temelli mimari çözümleme tercih edilmiştir.

Çalışmanın veri seti; literatür taraması, görsel dokümantasyon (plan, kesit, fotoğraf), proje yayınları, arşiv kaynakları ve yerinde gözlem verilerinden oluşmaktadır. İnceleme kapsamına alınan Santral İstanbul, Artistanbul Feshane ve Kasımpaşa Tuz Ambarı yapıları, endüstri mirası niteliği taşımaları, yeniden işlevlendirilmiş olmaları ve bu süreçte çağdaş mimari ekler içermeleri ölçütleri doğrultusunda seçilmiştir.

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, literatürde tanımlanan çağdaş ek tasarım yaklaşımları ve bina-ek birleşim tipolojileri temel alınarak; müdahale düzeyi, eklerin konumu, tasarım anlayışı, malzeme kullanımı ve tarihî yapı ile kurulan mekânsal ilişki gibi kriterler üzerinden her bir örnek sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, karşılaştırmalı bir çerçevede ele alınarak ortak ve ayrılan yönler ortaya konmuştur.

Araştırmanın geçerliği, kullanılan kavramsal çerçevenin literatüre dayandırılması ve analiz ölçütlerinin açık biçimde tanımlanması yoluyla sağlanmıştır. Güvenirlik ise örnek seçim ölçütlerinin, analiz kriterlerinin ve değerlendirme sürecinin ayrıntılı biçimde açıklanması sayesinde, çalışmanın farklı araştırmacılar tarafından benzer yöntemlerle tekrarlanabilir olması ile desteklenmiştir.

Ele alınan örnekler, yeniden işlevlendirmede çağdaş eklerin tasarım yaklaşımları ve birleşim tipolojileri bağlamında irdelenecektir. Şekil 7’de çalışma kapsamında seçilen endüstri mirası yapıların konumları görülmektedir.

Şekil 7. Çalışma kapsamında seçilen örneklerin Haliç'teki konumları

2.1. Kasımpaşa Tuz Ambarı

Kasımpaşa Tuz Ambarı, İstanbul'da Kalyoncular Kışlası'nın güneyinde ve Kasımpaşa İskelesi'nin doğusunda, Havuzbaşı Değirmeni Sokak ile Anbar Arkası Sokak arasında

kalan alanda konumlanmaktadır. Şekil 8'de Tuz Ambarı binasının günümüz uydu görüntüsü (a) ve 1850'li yıllara ait harita görüntüsü (b) yer almaktadır. Tuz Deposu, 18. yüzyıldan itibaren un ve tahıl ambarlarının bulunduğu bu yapı adasında, 19. yüzyılda inşa edilen Kasımpaşa Un Değirmeni'ne hizmet etmek üzere depo, hangar, satış birimi ve antrepo gibi yapı birimlerinden biri olarak yapılmıştır (Büyükaslan ve Güney, 2013).

Şekil 8. Tuz Ambarı günümüz uydu görüntüsü (a), Stolpe Haritası'nda Tuz Ambarı'nın Konumu (1855-1863) (b) (İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Arşivi, n.d. ; OpenStreetMap, n.d.)

Yapının ilk mimarı bilinmemekle birlikte Kasımpaşa Un Değirmeni ile aynı dönemde inşa edilmiştir. 2. derece tarihi eser olarak tescillenmiş olan Tuz Ambarı, endüstri mirası kapsamında değerlendirilmekte olup, daha önce Monopoly mülkiyetindeyken işlevini yitirmiş ve 2008 yılında Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık tarafından dönüşüm projesi gerçekleştirilmiştir (Büyükaslan ve Güney, 2013).

Doğal taş malzeme ile inşa edilen yapı, iki binanın birleşimiyle oluşmuş tek katlı bir yapıdır ve geçmişte buğday ve tuz ambarı olarak kullanılmıştır. Tersane bölgesine hizmet amacıyla inşa edildiği düşünülen yapı, 1980'li yıllardan itibaren kullanılmamış ve uzun süre boş kalması nedeniyle bozulma sürecine girmiştir (Karıtaş, 2010). Yapının bulunduğu bölgenin, trafiğin yoğun olduğu kent merkezinde yer alması ve endüstriyel işlevlere uygun olmaması nedeniyle yeniden işlevlendirme kararı alınmıştır. Restorasyon sürecinde yapı özgün cepheleri korunarak ele alınmış, yeni kapı veya pencere açılmaksızın yalnızca çelik konstrüksiyonla asma katlar eklenmiştir. Bu asma katlara erişim sağlayan koridor geçişleri bile, ambarın mevcut orijinal pencere açıklıklarına denk getirilerek yerleştirilmiştir.

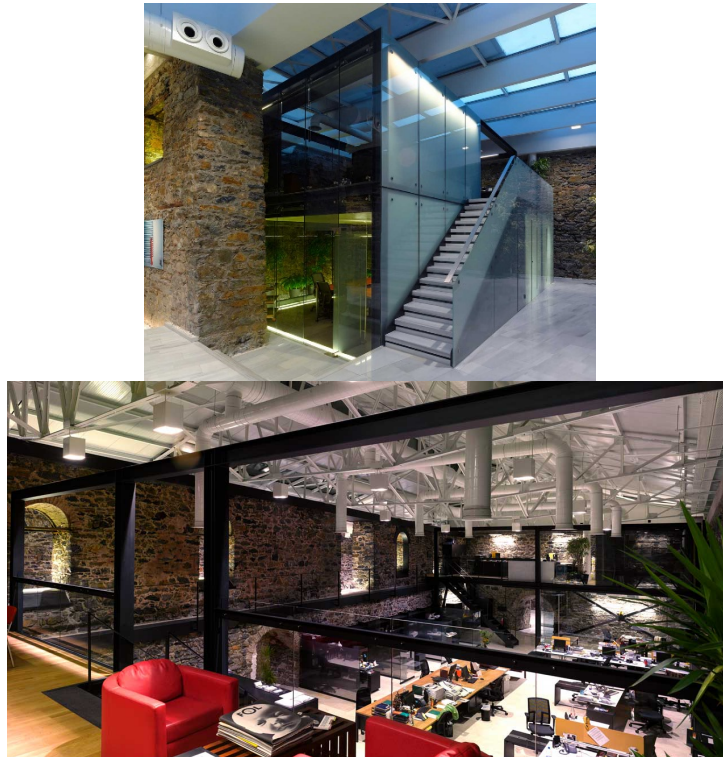
Sekiz ayrı depo bölümü, üç koridorla birbirine bağlanmakta; orta kısımdaki dört depo, kenarlardaki depo bölümlerinden iki koridorla ayrılmaktadır. Şekil 9'da Tuz Ambarı'nın

sırasıyla dönüşüm öncesi zemin kat planı, dönüşüm sonrasında zemin kat planı ve asma kat planı görülmektedir.

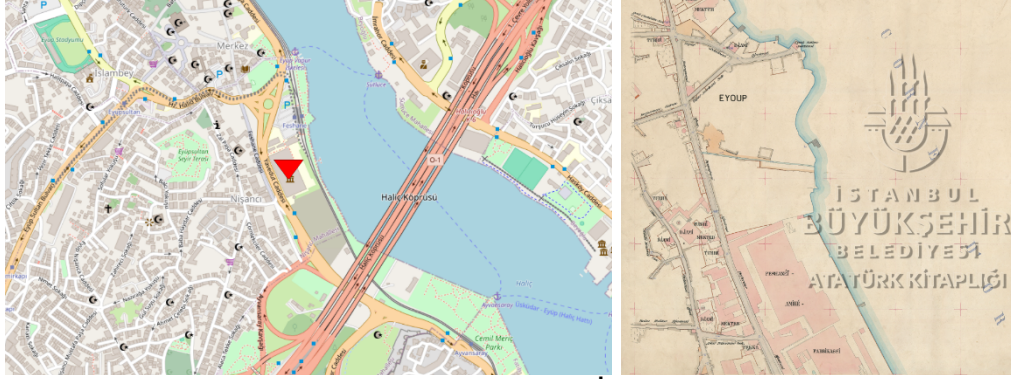
Şekil 9. Tuz Ambarı öncesi ve sonrası plan kullanımları (Faiz Büyükcım, 2018)

Restorasyon öncesi yapılan incelemelerde, mekân, cephe, strüktür ve malzeme açısından bozulmalar tespit edilmiştir. Buna karşın yapı, özgün karakteri, ölçeği ve malzeme yapısına uygun biçimde restore edilmiştir. Taş duvarlar korunmuş ve üzerine ikinci bir taşıyıcı sistem olarak çelik konstrüksiyonlu asma katlar yerleştirilmiştir (Şekil 3.6). Yapıya yeni işlev kazandıran reklam ofisi, “Tuz Ambarı” adını koruyarak yapının geçmişine saygı göstermiştir (Seçer Karıptaş ve Karıptaş, 2020). Yapının özgünlüğünü ve adını koruyan yeniden işlevlendirme projesi yapıda görünüm olarak parazit yapı oluşturmamaktadır.

Şekil 10. Tuz Ambarı işlevlendirme sonrası iç görselleri (Erginoğlu & Çalışlar, t.y.)
2.2. Artıstanbul Feshane

Artİstanbul Feshane, İstanbul'un Eyüpsultan ilçesinde, Haliç kıyısında, Eyüp Merkez Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Şekil 11'de Feshane binasının günümüz uydu görüntüsü (a) ve 1913 tarihine ait harita bilgisi görülmektedir. Feshane-i Amire, 1833 yılında İstanbul Haliç kıyısında, Osmanlı ordusunun fes ve aba ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilmiş olup, yapının geri kalan bölümleri, fabrikanın genişletilmesi sürecinde 1887 yılında eklenmiştir.

Şekil 11. Feshane konumu uydu görünümü (İstanbul Atatürk Kitaplığı, 2005; OpenStreetMap, n.d.)

1986 yılında Sümerbank tarafından kapatılan fabrika, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiş ve Haliç çevresinin yeniden düzenlenmesi kapsamında tahliye edilmiştir. Bu süreçte, bölgedeki diğer sanayi yapıları gibi Feshane'nin büyük kısmı yıkılmış, yalnızca dokuma atölyesi binası korunmuştur. 1992 yılında Mehmet Ekiz tarafından gerçekleştirilen ilk restorasyonla, yapı çağdaş sanat müzesine dönüştürülmüş el sanatları pazarı, sergi, fuar ve konser gibi işlevlerle yeniden kullanıma açılmıştır (Küçükerman, 1988; Ekiz, 2001). Şekil 12'de Feshane yapısının ilk restorasyon öncesi 1991 yılındaki dış ve iç hali görülmektedir.

Şekil 12. Feshane yapısının ilk restorasyon öncesi dış görüntüleri (Salt Araştırma, t.y.a.; Salt Araştırma, t.y.b.)

Yapının yüksek tavanlı geniş mekânları, büyük pencereleri ve çatı açıklıkları gibi mimari nitelikleri, onu bir sergi alanı olarak yeniden kullanım açısından uygun kılmaktadır. Bu durum, endüstriyel miras yapıların mekânsal sürdürülebilirliği bağlamında değerlendirilebilir. Orijinal yapının bir bina grubunun parçası olduğu bilinmektedir. Feshane-i Amire, bu gruba ait ana binalardan biri olup, yapısal sistemi yığma ve çelik birleşimi bir sistemdir (Günay vd., 2023).

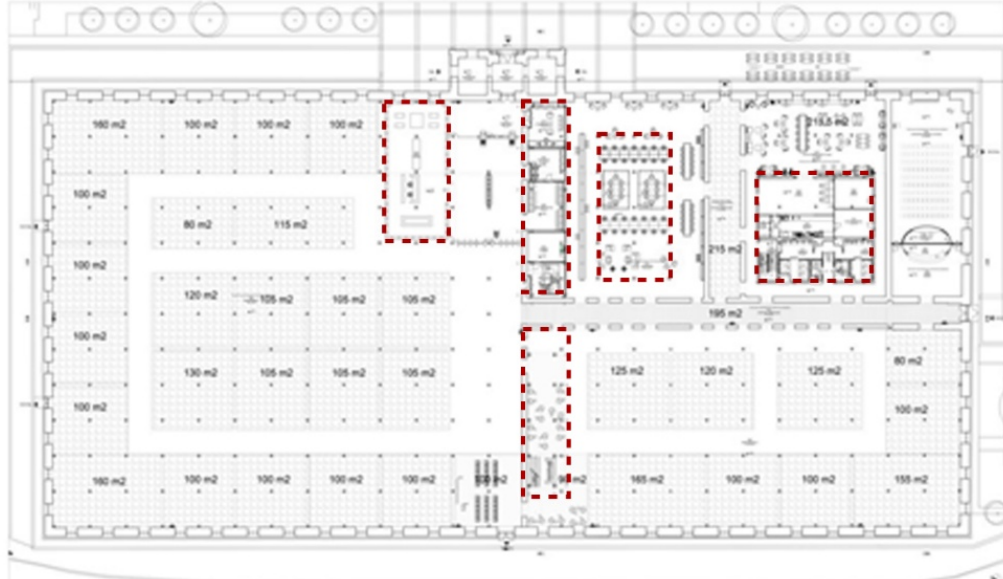
Cephelerde moloz taş ve makine yapımı tuğla kullanılmış, 125 cm kalınlığında yığma duvarlar, her 40 cm'de bir yatay tuğla kirişle güçlendirilmiştir. İç mekânda kullanılan dökme demir kolonlar, 26 cm çapında dairesel kesite sahiptir ve menteşeli birleşimlerle I kirişlere bağlanarak taşıyıcı sistemi oluşturmaktadır. Yapının çatısı, testere dişli ışıklık sistemine sahiptir. Çatı taşıyıcısı, cıvata ve kaynakla birleştirilmiş üçgen makas sisteminden oluşmakta olup, makas yüksekliği 2 m, açıklığı 5 m ve eksen aralığı 5,15 m'dir (Günay vd., 2023).

Temel sistemi, kolon altı yığma temeller ve yastık temellerden oluşmaktadır. Yaklaşık 63x132 metrelik dikdörtgen planlı bu yapı, tek katlıdır; bodrum, çatı katı veya konsol kat bulunmamaktadır. Belçika'dan getirilen dairesel dökme demir kolonlar ve çatı makasları, yapının ayırt edici taşıyıcı elemanlarındandır (Şekil 3.x) (Günay vd., 2023; Boyacıoğlu, 2013).

Kolonlar yapısal açıdan yeterli bulunduğundan, müdahale edilmeden korunmuş; yalnızca korozyon hasarı bulunan kolonlar onarılmıştır. Çatı sistemi orijinaline uygun olarak korunmuş ve yeniden inşa edilmiştir (Soley, 1992). Restorasyon sürecinde mevcut yapı zarfına en az müdahale prensibi benimsenmiş; çatı tamamen yenilenerek orta bölümde

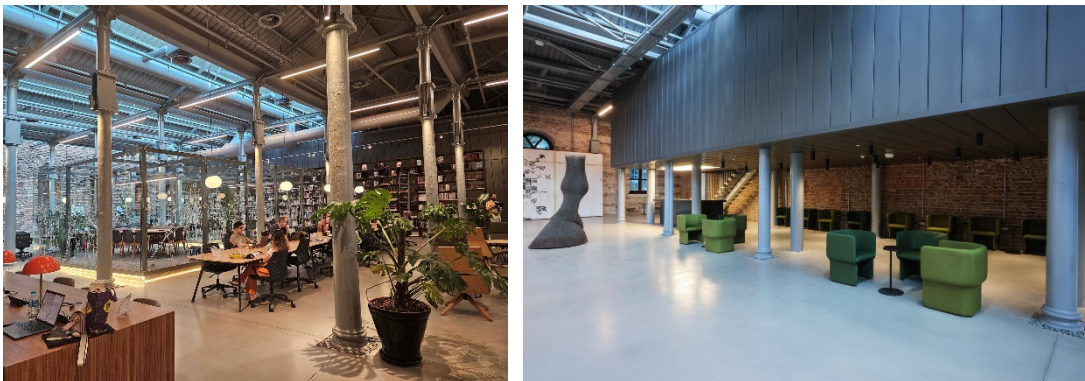
çelik-cam çatı uygulanmıştır. Taşıyıcı sistemde kullanılan 450'den fazla içi boş kolon, yağmur suyunu döşeme altından tahliye eden kanal sistemiyle entegre çalışmaktadır.

Yeni işlevler yapı içine yapışmadan yerleştirilmiş; özellikle mekanik hacimlerde ve giriş bölümündeki mağaza alanlarında bu tasarım yaklaşımı belirginleşmiştir. Şekil 13'te plana eklemlenen kütleler kırmızı kesik çizgiler ile görülmektedir.

Şekil 13. Feshane zemin kat planı (Durmaz, 2024) – Yazar tarafından düzenlenmiştir

Gerekli olan kapı açıklıkları, mevcut hasarlı bölümlerin restore edilmesiyle sağlanmıştır. Yapının çok sayıda açıklığa sahip olması, acil tahliyeyi kolaylaştıran bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Şekil 14'te yapıya eklenen birimler ve iç mekan görselleri görülmektedir.

Şekil 14. Feshane iç mekan eklenen kütleler (Cansız, 2024; Zivella, t.y.)

2.3. Santral İstanbul

Santral İstanbul, İstanbul'un Eyüpsultan ilçesinde, Silahtarağa Mahallesi sınırları içinde, Alibeyköy ve Kâğıthane derelerinin birleştiği noktada, Haliç kıyısında yer almaktadır

(Şekil 15). Tarihî olarak Silahtarağa Elektrik Santrali olarak bilinen bu tesis, Osmanlı döneminde İstanbul'un ilk elektrik üretim merkezi olarak inşa edilmiştir.

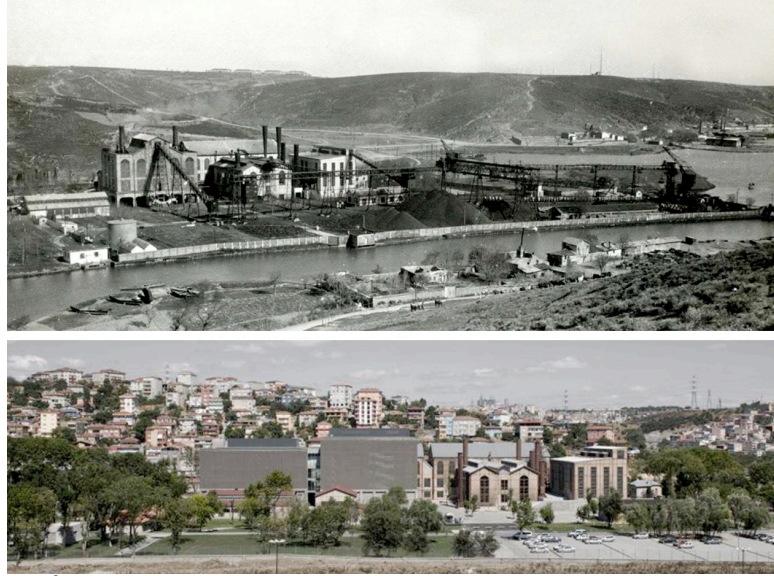
Şekil 15. Santral İstanbul konumu uydu görüntüsü (OpenStreetMap, n.d.; NSMH, n.d.)

Santral İstanbul, 1913 yılında Gans Elektrik tarafından Silahtarağa bölgesinde kurulmuştur. 1914 yılında faaliyete geçen santral, İstanbul'un merkezi konumu nedeniyle hem Avrupa hem de Anadolu yakasına elektrik sağlayacak şekilde konumlandırılmıştır. Santral, 20. yüzyıl başlarında hava gazından elektriğe geçiş sürecinde, Osmanlı başkentinin modernleşme hedefleri doğrultusunda önemli bir altyapı yatırımı olarak değerlendirilmiştir (Kıraç ve Kaptı, 2004; Seçer Kariptaş, 2019; Yıldız, 2019).

Santralin 1983 yılında kapatılmasının başlıca nedenleri; teknik altyapısının eskimesi ve Haliç çevresinde yarattığı çevresel kirlilik olmuştur. Özellikle soğutma suyunun Kâğıthane Deresi'ne boşaltılması, bölgedeki termik kirliliği artırmıştır. Bunun yanı sıra, Haliç'in sanayiye uygun bir alan olmadığının anlaşılmasıyla santral işlevini yitirmiştir (Kıraç ve Kaptı, 2004).

1980'li yıllarda Haliç çevresinin yeniden düzenlenmesine yönelik girişimler sırasında, santral binası ve çevresindeki bazı endüstri yapılarının tarihî ve mimari değeri fark edilmiş; bu yapıların korunması ve günümüze kazandırılması amaçlanmıştır. 1990 yılında, Eyüp Belediyesi öncülüğünde santralin enerji müzesi olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiş, 1991 yılında Kültür Bakanlığı tarafından 2532 sayılı kararla tescillenmiştir. Tesisin; kazan daireleri, makine daireleri, trafo binası, kömür taşıma tesisatı, ikametgâhları ve Alibeyköy Deresi üzerindeki köprüleri ile birlikte bütüncül bir koruma altına alınması kararlaştırılmıştır (Dervişoğlu Okandan, 2016; Kıraç ve Kaptı, 2004).

2004 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilen tesis, 2007 yılında yeniden işlevlendirilerek kamuya açılmıştır. Dönüşüm süreci, Emre Arolat Architects, Han Tümertekin ve Nevzat Sayın Mimarlık Hizmetleri (NSMH) tarafından yürütülmüştür. Tesisin özgün fabrika binaları restore edilmiş; Çağdaş Sanatlar Müzesi, Enerji Müzesi, kütüphane ve eğitim birimleri olarak yeniden değerlendirilmiştir (Yıldız, 2019). Bu yapılar içinde yer alan özgün makineler, vinçler ve çeşitli üretim elemanları korunmuş; geçmişle gelecek arasında bir bağ kurulmuştur.

Şekil 16. Santral İstanbul 1920'li yıllardaki ve günümüz hali (Kültür Envanteri, t.y.; Emre Arolat, t.y.)

Özellikle Çağdaş Sanatlar Müzesi, daha önce yıkılmış olan iki kazan dairesinin zemin izlerine dayanarak yeniden inşa edilmiştir. Tasarım sürecinde, mevcut tek duvar ve orijinal yerleşim izleri referans alınmış; cam köprülerle birbirine bağlanan iki kütle oluşturulmuştur. Dış cephede delikli alüminyum mesh malzeme tercih edilerek, gün ışığının içeri alınması sağlanmış; gece ise iç mekândaki aydınlatma sayesinde şeffaf hacim etkisi yaratılmıştır (Şekil 3.14) (Arkitektüel, 2017). İç mekânda kullanılan beyaz ve gri tonlar, yapının tarihî kimliğini bastırmadan nötr bir atmosfer yaratmış ve sergilenecek çalışmalara olanak tanımıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, yerleşim içindeki çağdaş eklerin, tarihî birikimi görünür kılma amacı taşıdığı tespit edilmiştir. Özellikle Çağdaş Sanatlar Müzesi, Enerji Müzesi ve eğitim birimleri, iddiasız bir mimari üslupla tasarlanmış ve mevcut yapılara zarar vermeden eklenmiştir (Şekil 3.15). Bu eklerin parazit yapılar olarak değerlendirilmediği; tarihî doku ile dengeli bir ilişki kurduğu görülmüştür. Yerleşimdeki yeni hacimler ve strüktürel müdahaleler, tarihî çevre için bir tehdit oluşturmamaktadır (Şekil 17).

Şekil 17. Enerji Müzesi iç mekan görünümü (Arkiv, t.y.b.)

2.4. Örneklerin Değerlendirmesi

Bu çalışmada incelenen örnekler, yeniden işlevlendirme sürecinde uygulanan çağdaş mimari eklerin tasarım yaklaşımları ve tarihî yapılarla kurduğu birleşim ilişkileri bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, çağdaş eklerin tarihî yapı ile kurduğu ilişki; literatürde tanımlanan tasarım anlayışları ve birleşim tipolojileri esas alınarak sınıflandırılmıştır. Özellikle çağdaş eklerin, tarihî yapıya referans verme biçimi, müdahalenin okunabilirliği ve ayrışma–uyum dengesi gibi ölçütler, tasarım anlayışlarının belirlenmesinde temel alınmıştır (Plevoets & Van Cleempoel, 2019; Douglas, 2020).

Çağdaş eklerin birleşim tipolojileri ise literatürde tanımlanan eklemlenme biçimleri doğrultusunda; ayırık, eklemlenmiş veya bütünleşik müdahale stratejileri üzerinden değerlendirilmiş ve her bir örnek bu parametreler doğrultusunda sınıflandırılarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen örneklerin bilgileri

	Tuz Ambarı	Feshane	Santral İstanbul
			
Kuruluş Tarihi	1838	1833	1913
Özgün Adı Ve İlk İşlevi	-	Feshane-i Amire	Silahtarağa Elektrik Santrali
	Gıda Depolama	Fes Üretimi	Enerji Üretimi
	Tuz Ambarı	Artİstanbul Feshane	Santral İstanbul

Mevcut Adı Ve İşlevi	Ofis	Sanat Merkezi	Enerji Müzesi
Restorasyon Tarihi	2008	2023	2007
Restorasyon Mimarı	Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık	KG Mimarlık	Emre Arolat Architects, Han Tümertekin ve Nevzat Sayın Mimarlık Hizmetleri
Yapılan Ekin Tasarım Anlayışı	Nötr ve benzeşen	Nötr ve benzeşen	Nötr ve soyut referans
	Yeni işlevin yapının adını koruması Çağdaş ekin dışarıdan görülmemesi	Çağdaş eklerin iç hacimde bağımsız kütlelerden oluşumu Çağdaş eklerin yapı zarfına müdahale etmemesi	Çağdaş eklerde nötr etkide malzeme ve formların tercihi Çağdaş eklerin parazit yapı oluşturmaması
Yapılan Ekin Birleşim Tipolojisi	İçten eklemlenme	İçten eklemlenme	Ayrık ve bağlantılı ek
	Yapının iç boşluklarına çelik strüktür eklemlenmesi	Yapısal olarak eklemlenen birimlerin nötr ve yapıya uyumlu olması	Eski kazan dairelerinin izlerinin korunarak yapılar arası birleşimlerde cam köprülerle bağlanması

3. Bulgular ve Tartışma

Yeniden işlevlendirme sürecinde çağdaş mimari eklerin tarihî yapılarla kurduğu mekânsal ve biçimsel ilişki, hem koruma ilkelerine bağlı kalınması hem de yeni işlevlere uygun çözümler üretilmesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda incelenen Kasımpaşa Tuz Ambarı, Artıstanbul Feshane ve Santral İstanbul örnekleri, farklı dönemlerde ve farklı bağlamlarda hayata geçirilmiş olmalarına karşın, çağdaş müdahalelerin niteliği açısından benzer koruma yaklaşımları sergilemektedir.

Kasımpaşa Tuz Ambarı örneğinde, koruyucu ve sade bir tasarım anlayışı benimsenmiş; tarihî yapının dış kabuğuna müdahale edilmeden, iç mekânda çelik konstrüksiyonlu asma katlar aracılığıyla yeni işlev entegre edilmiştir. Bu yaklaşım, çağdaş eklerin içten eklemlendiği, özgün dokuya saygılı ve okunabilir bir müdahale tipini temsil etmektedir. Yapının karakteri ve kimliği korunurken, çağdaş eklerin tarihî yapıdan bağımsız fakat uyumlu bir şekilde varlık göstermesi sağlanmıştır.

Artıstanbul Feshane yapısı, geniş iç hacmi sayesinde yeni işlevlerin mevcut yapı kabuğuna minimum müdahale ile yerleştirilebildiği bir örnek sunmaktadır. İç mekâna yerleştirilen bağımsız çağdaş kütleler, özellikle girişler ve teknik alanlarda yeni kullanım gereksinimlerine yanıt verirken, özgün strüktür korunmuş ve yalnızca yapısal

güçlendirme ile teknik iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle Feshane, çağdaş eklerin tarihî yapıya zarar vermeden entegre edilebildiği, korumacı ve ölçülü bir tasarım yaklaşımını temsil etmektedir.

Santral İstanbul örneği ise diğer iki yapıdan farklı olarak, ayrık ve bağlantılı çağdaş eklerin bir arada kullanıldığı bir müdahale stratejisi ortaya koymaktadır. Yıkılmış kazan dairelerinin izleri üzerinden çağdaş mimari anlayışla yeniden inşa edilen yapılar, cam köprüler aracılığıyla tarihî yapılarla ilişkilendirilmiş; böylece çağdaş eklerin tarihî dokudan ayrılarak okunabilir olması sağlanmıştır. Delikli alüminyum mesh gibi çağdaş malzemelerin kullanımı, hem şeffaflık yaratmış hem de özgün yapının algısını baskılamadan tamamlayıcı bir mimari dil oluşturmuştur.

Bu üç örnek birlikte değerlendirildiğinde, çağdaş eklerin başarısının; tarihî yapıya saygılı, ölçülü ve geri planda kalan bir tasarım anlayışı ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Her üç projede de çağdaş müdahalelerin parazit yapılaşma oluşturmaması, okunabilir olması ve tarihî yapıya minimum düzeyde müdahale edilmesi, nitelikli bir koruma ve tasarım yaklaşımının göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Bulgular, çağdaş mimari eklerin yalnızca yeni işlevleri barındıran fiziksel çözümler değil, aynı zamanda tarihî yapının anlam dünyasını günümüzle ilişkilendiren kavramsal araçlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi süreci, yalnızca fiziksel koruma değil; kültürel süreklilik, mekânsal bütünlük ve kentsel bellek açısından da ele alınmalıdır. İncelenen örnekler, çağdaş müdahalelerin doğru ölçekte ve uygun tasarım kararlarıyla ele alındığında, endüstri mirası yapıların günümüz kent yaşamına başarılı biçimde entegre edilebileceğini göstermektedir. Bu çalışma, gelecekte gerçekleştirilecek yeniden işlevlendirme projeleri için, çağdaş eklerin tasarım anlayışı ve birleşim tipolojileri bağlamında değerlendirilebilecek nitelikli örnekler sunmaktadır.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Alpan, A. (2012). Geografías para el patrimonio industrial en España el caso de Barcelona. *Planlama*, vol.1, no.1, 4-20.
- Altınöz, G. B. (2010). Tarihi Dokuda 'Yeni'nin İnşası. *Ege Mimarlık Dergisi*, 18-26.
- Bahçeci, H. I. (2017). Neoliberalizmin Kentsel Mekândaki Tezahürü Olarak Kentsel Dönüşüm. *Uluslararası Yönetim Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi*, vol.5, no.1, 36-47.
- Başa, Apaydın, B. (2007). Yapıların Otel Olarak Yeniden Kullanım Bağlamında Mekânsal Dönüşümlerinin Kavramsal ve Kuramsal Analizi. (Sanatta Yeterlilik Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Batur, A. ve Batur, S. (1970). Sanayi, sanayi toplumu ve sanayi yapısının evrimi üzerine bazı düşünceler. *Mimarlık Dergisi*, 6, 26-41.

- Benian, E. ve Mısırlı, A. (2022). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Edirne II. Bayezid Külliyesi Tıp Medresesi Örneği. *Mimarlık ve Yaşam*, 7 (1) , 95-122. DOI: 10.26835/my.959746
- Boyacıoğlu, D. (2013). *Urban and architectural analysis of the Ottoman factory buildings* (Doctoral dissertation, Istanbul Technical University). İstanbul, Türkiye.
- Bullen, P. A., & Love, P. E. D. (2011). Adaptive reuse of heritage buildings. *Structural Survey*, 29(5), 411–421. <https://doi.org/10.1108/02630801111182439>
- Bülbül, A.H. (2022). İstanbul'daki Osmanlı dönemi endüstri yapılarının projeleri ve mimarları. *Palmet Dergisi*, 1, 77-100.
- Büyükaslan, B. ve Güney, D. E. (2013). Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği, *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt 6(2), 31-58.
- Büyükmıhçı, G., ve Kılıç, A. (2015). Tarihi Dokuda Yeni Yapı Uygulamaları; Yasal Ve Eylemsel Sınırlar. 9. *Uluslararası Sinan Sempozyumu*, 21-22 Nisan, Edirne, ss. 125-132.
- Cengizkan, N. M. (2002). Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terkettiği Alanlarda Yeniden Mimari. *Mimarlık* ,sayı:308, ss.40-41.
- Conejos, S., Langston, C., & Smith, J. (2016). Designing for better building adaptability. *Buildings*, 6(1), 1–17. <https://doi.org/10.3390/buildings6010001>
- Cowee, N. P. ve Schwehr, P. (2012). *The Typology of Adaptability in Building Construction*, Lucerne School of Engineering & Architecture, Competence Centre for Typology & Planning in Architecture, Neuausgabe 2012. Taschenbuch. 112 S. Paperback ISBN 978-3-7281-3515-5
- Çiftyürek, M. (2023). Türkiye'nin Endüstri Mirası Fabrikalar Üzerine Bir Literatür Araştırması, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 253, Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan, Sosyal Ve Beşeri Bilimler: Sanat Tarihi, sf:189-225, ISBN: 978-625-6802-75-9.
- Damlıbağ, F. (2012). Osmanlı Devleti'nde sanayi finansman metodu olarak fabrika imtiyaz sistemi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 197-222.
- Dervişoğlu Okandan G. (2016). İşletmecilik tarihinde modernden postmoderne bir yolculuk: Silahtarağa Elektrik Santrali'nden Santralistanbul'a süreklilik ve değişim. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45, ss. 40-48.
- Douglas, J. (2020). *Building adaptation* (3rd ed.). Routledge.
- Ekiz, M. (2001). *Eyüp Sultan Feshane Building functional transformation process*, (39), 135. İstanbul, Türkiye.
- Erdem, E. (2016). Sanayi devriminin ardından Osmanlı sanayileşme hamleleri: sanayi politikalarının dinamikleri ve zaafiyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 48, 17-44.
- Faiz Büyükçam, S. (2018). Restore Edilen Tarihi Yapılarda Metinlerarası Okuma: Bir Yöntem Önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Falconer, K. (2005). Industrial Archaeology Goes Universal. *Industrial Archaeology Review*, 27:1, 23-26, DOI: 10.1179/030907205X44330
- Günay, B. (1999). *Urban Desing is a Public Policy*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları

- Günay, H., Torunbalcı, N., Köroğlu, N. (2023). Feshane-i Amire: Evaluation of structural system for adaptive reuse. *Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning*, 11(1), 19–32.
- Hospers, G. J. (2002). Industrial Heritage Tourism and Regional Restructuring in the European Union. *European Planning Studies*, cilt:10, sayı:3, ss.397-404.
- ICOMOS. (2011). Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının korunması için ICOMOS-TICCIH Ortak İlkeleri “Dublin İlkeleri”. Paris.
- İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Arşivi. Konstantinopolis Kenti Planı, 1855-63.
- İstanbul Atatürk Kitaplığı (2005). İstanbul – Feuille No: L13, 1913-1914, Deutsches Syndikat für Stadtebauliche Arbeiten
- Karadağ, A. ve İncedere, L. (2020). Kentsel Belleğin Sürdürülebilirliği açısından İzmir’deki Endüstri Miras Alanlarının Önemi: Alsancak Liman Ardı Bölgesi Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 29(1), 57-71.
- Karatosun, M. (2010). Geleneksel Dokularda Yeni Yapı Tasarımı: Alaçatı Örneğinin İncelenmesi. *Ege Mimarlık Dergisi*, 3, 22-36.
- Karıptaş, F. (2010). *Endüstri Mirası Kapsamındaki Yapıların Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi ve Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği*. İstanbul.
- Kayan, L. E. (2020). *Tarihi yapılardaki çağdaş eklerin koruma ve tasarım bağlamı üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kayın, E. (2013). Endüstri mirasına yönelik koruma müdahalelerini değerlendirme ölçütleri ve Terkos Pompa İstasyonu. *Mimarlık Dergisi*, sayı 370, s. 43-49.
- Kılıç, E. ve Dinç Kalaycı, P. (2019). Uluslararası Öneri ve Ülkelere Göre Yeniden İşlevlendirilmiş Bir Endüstri Mirası Yapısı: İstanbul Kadir Has Üniversitesi, Mekânlar, Kullanımlar ve Tarihselliğin Yaşanması Üzerine Gözlemsel Bir Çalışma, 3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu
- Kıraç, A. B. (2001). Türkiye’deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kıraç, A. B. (2023). Endüstri Mirası Ve Koruma Yaklaşımı: Kavramlar, Örgütler Ve Tüzükler, Kültür Mirası Yönetimi: Neden Ve Nasıl? – Türkiye’den Deneyimler Ve Tartışmalar, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 547-560.
- Kıraç, B. ve Kaptı, M. (2004). Monografik bir çalışma: Silahtarağa Elektrik Fabrikası. Eyüpsultan Sempozyumu VIII içinde (ss. 28-39). İstanbul: Eyüp Belediyesi.
- Koramaz, E. K. ve Öztürk, S. S., (2020). Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi ve Londra Coal Drops Yard Alışveriş Merkezi Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 03 (01), 121-135.
- Köksal, A. (2006). “Kentsel Dönüşüm Projeleri” Karşısında Endüstri Mirasının Geleceği. *Mimarlık Dergisi*, Sayı 331.
- Köksal, G. (2012). “Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı”, Güney Mimarlık Dergisi, Sayı: 8, s: 18-23.
- Köksal, G.T. (2005). *İstanbul’daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri* [Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].

- Köksal, G.T. (2023). "Dünya Miras Listesi'nde Endüstri Mirası", *Kültür Mirası Yönetimi: Neden Ve Nasıl? – Türkiye'den Deneyimler Ve Tartışmalar*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 562-574
- Kurt, M., Kuzucu, K., Çakır, B., Demir, K. (2016). 19. yüzyılda Osmanlı sanayileşme sürecinde kurulan devlet fabrikaları: Bir envanter çalışması. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, 40, 245-277.
- Küçükerman, Ö. (1988). *Feshane Treasurer Factory* (1st ed.). İstanbul, Türkiye: Sümerbank.
- Martal, A. (1999). Osmanlı sanayileşme çabaları (XIX. yüzyıl). G. Eren (Eds.), *Osmanlı* (s. 279-285). Türkiye Yayınları.
- Oevermann, H. ve Mieg, H.A. (2015). "Industrial Heritage Sites in Transformation Clash of Discourses" Routledge 2015 Taylor & Francis, New York & London. ISBN: 978-0-415-74528-4, ISBN: 978-1-315-79799-1
- Onur, H. (1991). *Korunması Gerekli Mimari Anıtlara Ek Yapı Tasarımında İlkeler*, (Doktora Tezi), MSGSU, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ökçün, A.G. (1970). *Osmanlı Sanayii 1913, 1915 yılları sanayi istatistiki*. Cilt 4, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Önsoy, R. (1984). Tanzimat dönemi sanayileşme politik
- Özçakır, Ö. (2023). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirme Sürecini Ulusal Mimarlık Ödüllü Endüstri Mirası Üzerinden Tartışmak. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi(28), 87-103. <https://doi.org/10.22520/tubaked.1351030>
- Özdemir, M. (2015). *Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi; Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Özelmacı, C. (2024). Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirasının İncelenmesi: Bursa Dokuma Fabrikaları, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Parlapan, G., Ecemiş Kılıç, S., Efe Güney, M. (2023). İzmir Kenti ve Yakın Çevresinde Endüstriyel Miras Rotası Önerisi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 32(1), 89-113.
- Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2019). Adaptive reuse of the built heritage: Concepts and cases of an emerging discipline. Routledge.
- Quataert, D. (2004). 19. yüzyıla genel bakış, ıslahatlar devri 1812-1914. H. İnalcık & D. Quataert (Eds.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* Cilt. 2, (s. 885-1051), Eren Yayınevi.
- Rix, M. (1955). Industrial Archaeology. The Amateur Historian, bölüm: 2, sayı: 8, Ekim-Kasım 1955, s. 225-229.
- Rush, R. D. (1986). The Building System Integration Handbook, The American Institute of Architects, Butterworth- Heinemann, USA.
- Sağlam, K. (2019). *Tarihi çevrede çağdaş eklerin biçimsel ve kavramsal kriterlere bağlı değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Sağlam, K., & Tavşan, C. (2019). Tarihi çevrede çağdaş eklerin biçimsel ve kavramsal kriterlere bağlı değerlendirilmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık Dergisi*, 3(1), ss. 48-65.

- Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar. *Planlama*, 52, 53-66.
- Sawant Kulkarni, N. (2012). Industrial Archaeology: An Introduction. *Bulletin of the Deccan College Post-Graduate and Research Institute*, 72/73, 297–301.
- Seçer Kariptaş, F. (2019). Endüstriyel miras kavramı çerçevesinde endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi ve elektrik santralleri örneği üzerinden analizi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Seçer Kariptaş, F. ve Kariptaş, F. (2020). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesinde Çelik Strüktürlerin Kullanımı: Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği, *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 2020, 3/1: 73-84.
- Sedes, F., Mumcuoğlu, D. E. (2023). Kültürel Amaçla Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Yapılarında Çağdaş Ek Tasarımları: LocHal Kütüphanesi Örneği. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (4), 1038-1056.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2009). Tanzimat dönemi Osmanlı sanayii (1839-1876). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46), 53-69.
- Sirel, A. ve Çerkezoğlu, M., (2016). Sustainability route of reusing of the industrial buildings in the field of cultural heritage: Discussion of Golden Horn Region in Istanbul. *A+Arch Design International Journal of Architecture and Design*, 2 (3), 1-16.
- Soley, R. (1992). Usta Tasarım. *Tasarım*, 30, 78–81.
- Toprak, Z. (1985). Tanzimat'ta Osmanlı sanayii. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (C. 5, s. 1345-1347). İletişim Yayınları.
- Trinder, B. (2000). From FICCIM to TICCIH 2000: reflections on 27 years. *TICCIH Bulletin*
- Velioğlu, A. (1992). *Tarihi çevre içinde mimari tasarım ve süreci üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Xie, P.F., (2015). Industrial Heritage Tourism, Channel View Publications, Bristol
- Yaşar, O. (2003). 1913 ve 1915 yılları sanayi sayımı istatistiklerine göre Osmanlı Devleti'nde tarıma dayalı sanayiler. *Türk Coğrafya Dergisi*, 40, 47-74.
- Yerliyurt, B., Aysu, M. E. (2008). Kentsel Kıyı Alanlarında Yer Alan Sanayi Bölgelerinde Dönüşüm Potansiyelinin Değerlendirilmesi; Haliç – Tersaneler Bölgesi. *Megaron (YTÜ Mimarlık Fakültesi, E-Dergi)*. vol.3, no.2, pp.194-205, 2008
- Yıldız C. (2019). Endüstriyel yapıların yeniden işlevlendirilmesinin Museum Der Arbeit (Almanya) ve Santral İstanbul (Türkiye) örneği üzerinden değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zakar, L. (2018). *Tarihi binalara ek bina tasarımında yapısal bütünleştirme performansını değerlendirmek için bir model önerisi*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zeren, M. T. (2010). *Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu*, Yalın Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Arkiv (n.d.a.). *İstanbul Endüstri Mirası Haritalama Projesi*, https://www.arkiv.com.tr/proje/endustri-mirasi-haritalama-projesi/8285/pub/dicle-?utm_source=chatgpt.com , Erişim tarihi: 12/04/2025.

Arkiv (n.d.b.). Santral İstanbul Enerji Müzesi, <http://www.arkiv.com.tr/proje/santralistanbul-enerji-muzesi/1817> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Cansız, A. U. (2024). Artİstanbul Feshane, <https://www.arkitera.com/proje/artistanbul-feshane/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Çağlar, B. (2017). *DGA Mimarlık | “Miras yapıları mutlaka geçmiş referansı canlı tutmalı”*, <https://www.icmimarlikdergisi.com/2016/10/07/dga-mimarlik-miras-yapilari-mutlaka-gecmis-referansi-canli-tutmali/> , Erişim tarihi: 12/04/2025.

DOCOMOMO (n.d.). *DOCOMOMO About*, <https://docomomo.com/organization/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Durmaz, Ö. (2024). Artİstanbul Feshane, <https://www.arkitera.com/en/project/artistanbul-feshane-2/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Emre Arolat (n.d.). Santral İstanbul Yerleşkesi, Haliç kıyısından görünüm. <https://emrearolat.com/project/santralistanbul-contemporary-arts-museum> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Erginoğlu & Çalışlar (n.d.). <https://ecarch.com/projeler/tuzambari-ddb-ofis/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

ERIH (n.d.a). *ERIH - Your Guide To Europe's Industrial Heritage*, <https://www.erih.net/about-erih> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

ERIH. (n.d.b.). *I want to go there! – ERIH*. <https://www.erih.net/i-want-to-go-there/regionalroute/berlin> Erişim tarihi: 12/04/2025.

Kültür Envanteri (n.d.). Silahtarağa Elektrik Santrali, Haliç. <https://kulturenvanteri.com/yer/silahtaraga-elektrik-santrali/#16/41.067447/28.945933> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

NSMH (n.d). 2000 ve 2005 yıllarına ait vaziyet planları, ek yapıların yerleşim şemaları. Nevzat Sayın Mimarlık Hizmetleri. <https://www.nsmh.com/Santralistanbul> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

OpenStreetMap (n.d.) OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org/#map=16/41.03578/28.96069>

Salt Araştırma (n.d.a), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nejat F. Eczacıbaşı Sanat Müzesi (Feshane, İstanbul), restorasyon öncesi, Haliç cephesi - The Greater Istanbul Municipality Nejat F. Eczacıbaşı Art Museum (Feshane, İstanbul), before the restoration process, Haliç front, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/8777> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Salt Araştırma (n.d.b), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nejat F. Eczacıbaşı Sanat Müzesi (Feshane, İstanbul), restorasyon öncesi, iç mekan - The Greater Istanbul Municipality Nejat F. Eczacıbaşı Art Museum (Feshane, İstanbul), before the restoration process, interior, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/9915> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

TICCIH (n.d.). TICCIH: The International Committee For The Conservation Of The Industrial Heritage <https://ticcih.org/about/about-ticcih/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Zivella. (n.d.). <https://www.zivella.com/artistanbul-feshane/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1: Özeltmacı, C. (2024). Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirasının İncelenmesi: Bursa Dokuma Fabrikaları, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Görsel 2: ERIH. (n.d.b.). *I want to go there! – ERIH*. <https://www.erih.net/i-want-to-go-there/regionalroute/berlin> Erişim tarihi: 12/04/2025.

Görsel 3: Özeltmacı, C. (2024). Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirasının İncelenmesi: Bursa Dokuma Fabrikaları, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Görsel 4: Sağlam, K., & Tavşan, C. (2019). Tarihi çevrede çağdaş eklerin biçimsel ve kavramsal kriterlere bağlı değerlendirilmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık Dergisi*, 3(1), ss. 48-65.

Görsel 5: Zakar, L. (2018). *Tarihi binalara ek bina tasarımında yapısal bütünleştirme performansını değerlendirmek için bir model önerisi*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Görsel 6: Arkiv (n.d.a.). *İstanbul Endüstri Mirası Haritalama Projesi*, https://www.arkiv.com.tr/proje/endustri-mirasi-haritalama-projesi/8285/pub/dicle-?utm_source=chatgpt.com , Erişim tarihi: 12/04/2025.

Görsel 7: OpenStreetMap (n.d.) OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org/#map=16/41.03578/28.96069>

Görsel 8.a: İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Arşivi. Konstantinopolis Kenti Planı, 1855-63.

Görsel 8.b: OpenStreetMap (n.d.) OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org/#map=16/41.03578/28.96069>

Görsel 9: Faiz Büyükçam, S. (2018). Restore Edilen Tarihi Yapılarda Metinlerarası Okuma: Bir Yöntem Önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Görsel 10: Erginoğlu & Çalışlar (n.d.). <https://ecarch.com/projeler/tuzambari-ddb-ofis/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 11.a: OpenStreetMap (n.d.) OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org/#map=16/41.03578/28.96069>

Görsel 11.b: İstanbul Atatürk Kitaplığı (2005). İstanbul – Feuille No: L13, 1913-1914, Deutsches Syndikat für Stadtebauliche Arbeiten

Görsel 12.a: Salt Araştırma (n.d.a), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nejat F. Eczacıbaşı Sanat Müzesi (Feshane, İstanbul), restorasyon öncesi, Haliç cephesi - The Greater Istanbul Municipality Nejat F. Eczacıbaşı Art Museum (Feshane, İstanbul), before the restoration process, Haliç front, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/8777> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 12.b: Salt Araştırma (n.d.b), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nejat F. Eczacıbaşı Sanat Müzesi (Feshane, İstanbul), restorasyon öncesi, iç mekan - The Greater Istanbul Municipality Nejat F. Eczacıbaşı Art Museum (Feshane, İstanbul), before the restoration process, interior, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/9915> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 13: Durmaz, Ö. (2024). ArtIstanbul Feshane, <https://www.arkitera.com/en/project/artistanbul-feshane-2/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 14.a: Cansız, A. U. (2024). Artİstanbul Feshane, <https://www.arkitera.com/proje/artistanbul-feshane/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 14.b: Zivella. (n.d.). <https://www.zivella.com/artistanbul-feshane/> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 15.a: OpenStreetMap (n.d.) OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org/#map=16/41.03578/28.96069>

Görsel 15.b: NSMH (n.d). 2000 ve 2005 yıllarına ait vaziyet planları, ek yapıların yerleşim şemaları. Nevzat Sayın Mimarlık Hizmetleri. <https://www.nsmh.com/Santralistanbul> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 16.a: Kültür Envanteri (n.d.). Silahtarağa Elektrik Santrali, Haliç. <https://kulturenvanteri.com/yer/silahtaraga-elektrik-santrali/#16/41.067447/28.945933> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 16.b: Emre Arolat (n.d.). Santral İstanbul Yerleşkesi, Haliç kıyısından görünüm. <https://emrearolat.com/project/santralistanbul-contemporary-arts-museum> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Görsel 17: Arkiv (n.d.b.). Santral İstanbul Enerji Müzesi, <http://www.arkiv.com.tr/proje/santralistanbul-enerji-muzesi/1817> , Erişim tarihi: 11/05/2025.

Bu makale iThenticate intihal tespit yazılımıyla taranmıştır. / This article has been scanned by iThenticate plagiarism detection software.

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur. / In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Araştırma iki yazar tarafından yürütülmüştür (Katkı Oranı: %50-%50). / The research was conducted by one author (Author Contribution: 100%).

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.